

משרד הביטחון - אגף משפחות, הנצחה ומורשת
יחידת המורשת והמוזיאונים

קירות מדברים ברשת

אגף משפחות,
הנצחה ומורשת -
יחידת המורשת
והמוזיאונים

גיליון מס' 12

תשרי תשפ"א, ספטמבר 2020

קוראים יקרים,

השנה החדשה תשפ"א עומדת בפתח, ואנו מקדמים אותה בברכה עם גיליון מספר 12 של "קירות מדברים ברשת".

זה חודשים רבים בשנה החולפת שהעולם כולו, ובכללו עם ומדינת ישראל, מתמודד עם מגפת הקורונה שפרצה לחיינו בסערה ושינתה אותם מקצה לקצה.

בחודשים האחרונים אנו פועלים במרץ רב כדי להתאים את עולם המורשת הביטחונית והמוזיאונים למציאות החדשה, ובמיוחד בתחום הדיגיטלי.

בד בבד עם קבלת מבקרים במוזיאוני היחידה קיימנו בחודשים האחרונים פעילויות רבות במרחב הרשת והדיגיטל ובהן מפגשי זום, כנסים מקוונים, הרצאות, משחקים מקוונים, פרסום פוסטים ברשתות החברתיות והשקת אתר אינטרנט חדש ליחידת המוזיאונים.

כחלק מעיסוקינו אלה החלטנו לעסוק בגיליון הנוכחי בנושא "אוצרות מן האוסף". אנו נותנים לכם הזדמנות ל"טעימה" קלה ממגוון האוצרות הטמונים במוזיאוני היחידה, ובכללם סיפורים על פריטים ייחודיים ומפתיעים ועדויות מרגשות ומסקרנות מימי "המדינה שבדרך".

אני מזמין אתכם להמשיך ולעקוב אחר האירועים והפעילויות שלנו באתר האינטרנט החדש ובדף הפייסבוק של יחידת המורשת והמוזיאונים.

בברכת שנה טובה ובריאה לקהל הקוראים ולבני משפחותיהם.

מי ייתן ונחזור לשגרה במהרה.

שלכם,

אל"ם (מיל') שלומי מעיין,

מנהל יחידת המורשת והמוזיאונים

גיליון מס' 12

תשרי תשפ"א, ספטמבר 2020

חברי מערכת:

ד"ר עפר בורד

יוסי קיסטר

חני שחר פישמן

טל גרינברג גזלן

עריכה לשונית: רותי ונעם אור

עיצוב גרפי: גרפיקה משהב"ט

בקר באתר האינטרנט של יחידת המורשת והמוזיאונים
museums.mod.gov.il

חפשו אותנו ב - יחידת המורשת והמוזיאונים

מה בחוברת

- עמ' 2 מוזיאון הפלמ"ח
ה"רובשקה" ויהושע כפתורי
- עמ' 3 מוזיאון ה"הגנה" ע"ש אליהו גולומב
סיפורה של קופסת עוגיות
- עמ' 4 מוזיאון אסירי המחתרות - עכו
אוצר של אלבום
- עמ' 5-6 מוזיאון בית הגדודים
אוצר מן העבר
- עמ' 7 מוזיאון האצ"ל
השוט ממוזיאון האצ"ל
- עמ' 8 מוזיאון לח"י ע"ש אברהם שטרן (יאיר)
הכד הגנוז
- עמ' 9-10 מוזיאון בית "השומר"
אוסף קטן - אוצרות גדולים
- עמ' 11 מוזיאון אסירי המחתרות - ירושלים
מה לאונייה "פטריה" ולמוזיאון אסירי המחתרות-ירושלים?
- עמ' 12-13 מוזיאון ההעפלה וחיל הים ע"ש דוד הכהן
שמיכה בין ייאוש לתקווה
- עמ' 14-15 יוסף קיסטר
כיבוש מעברת הירדן אום שורט תחת מגפת הקדחת
- עמ' 16-17 מוזיאון האצ"ל בתש"ח ע"ש עמיחי פאגלין (גידי)
ידיים של זהב, לב של אריה
- עמ' 18 מפת המוזיאונים
- עמ' 19 פרטי קשר מוזיאונים

מוזיאון הפלמ"ח

"הרובשקה" ויהושע כפתורי

"החולצה הרוסית", או בשמה המקורי "רובשקה", היא חולצה חגיגית מעוטרת ברקמה מסורתית אשר שימשה את החברים והחברות בתנועות הנוער הכחולות בשבתות ובמועדים מיוחדים. כפי שעולה משמה, מקורה של החולצה ברוסיה שם הייתה פריט לבוש בסיסי בקרב אוכלוסיית האיכרים.

חלוצי העלייה השנייה והשלישית, אשר הגיעו לארץ בתחילת המאה העשרים, הביאו עמם את ה"רובשקה" ואת הרעיונות שהיא מייצגת. ה"רובשקה" שיקפה את רצון החלוצים להפוך לחקלאים אמיתיים והם לבשו אותה כחיבור לעשייה החקלאית. בניגוד למקור הרוסי, בארץ לבשו אותה גברים ונשים כאחד. הפלמ"חניקים נהגו ללבוש את ה"חולצה הרוסית" בצווארון פתוח, ברישול הגדרני האופייני לפלמ"ח.

"חולצה רוסית" מסוג זה אפשר למצוא בחדר הנופלים של בית הפלמ"ח, המציג את סיפורם האישי של 1168 החללים. המגירות, המכסות את קירות החדר ומוקדשות כל אחת לנופל, אוצרות בתוכן מידע אישי על החלל, מכתבים, רשמים וחפצים אישיים. במגירתו של יהושע כפתורי יש "רובשקה". בכל ביקור בחדר הנופלים, בדרך מסתורית, מגלות הקבוצות את חולצתו של כפתורי, כאשר הגילוי מלווה בהתרגשות והתלהבות אדירה.

יהושע נולד בציכוסלובקיה, עלה לארץ בשנת 1935, למד בבית הספר החקלאי בן שמון, ולאחר תקופת הכשרה בגבע עבד כמה שנים כמדריך בתנועת "הנוער העובד" בחיפה. בשנת 1945 חזר יהושע לגבע והצטרף לפלמ"ח.

חבריו סיפרו כי יהושע היה בעל רצון תמידי להוסיף ולהרבות ידע, וגם לאחר יום עבודה קשה ומפרך ישב בערבים ללמוד כשהוא נלחם בעייפות הרבה ובשינה. הוא תמיד חיפש עוד דרך לאמת ואף פעם לא קיבל דבר כמובן מאליו.

דוגמה לנחישותו הרבה ניתן למצוא ב"שבת השחורה", בשנת 1946, ביום שבו חיפשו הבריטים חברי מחתרות וכלי נשק. בין כל סיפורי הגבורה בלט סיפורו של כפתורי אשר עמד בחדר המזכירות יחידי מול החיילים האנגלים, וכיסא בידו. בזכות עקשנותו, לא נערך חיפוש בחדר המזכירות והחיילים עזבו את המקום.

בשנת 1947 עבר יהושע לגבת ומשם עלה להתיישבות בחלוצה. הוא האמין כי כל עבודה אשר נעשית בחלוצה, מבנייה ועד לטיפול בשתילים הרכים, מסייעת לניצחון במערכה. במהלך מלחמת העצמאות יצאו כפתורי וחבריו לפעולה בביר עסלוג. לאחר כיבוש בניין המשטרה הוסיפו להתקדם, אך האיוב הפעיל מוקש שהיה מחובר לבניין הסמוך ויהושע נהרג במקום.

"לפעמים נדמה לי שאנו עושים מעשי שיגעון ושאין כל תקווה שמעשינו יצליחו. אבל יחד עם זה אני מרגיש שכל עץ שילבלב וכל זרע שינבוט הוא ניצחון באותה מלחמה שאנו נתונים בה עכשיו. וטוב לי להרגיש שכל מה שאנו עושים כאן הוא יסוד לבניין גדול שיקום כאן פעם, ואם גם כעבור הרבה זמן..." (כפתורי, חלוצה, 1948)

כתבה: אליה אמסלם

יהושע כפתורי. מתוך אתר הפלמ"ח

חדר הנופלים בבית הפלמ"ח

מוזיאון ה"הגנה"

ע"ש אליהו גולומב

סיפורה של קופסת עוגיות

כפי שניתן לצפות, חוויית השבי, שנמשך חודשים רבים, הייתה קשה, אך יחס השובים אל שתי הנשים היה הוגן. לדברי פרידלר: **"...המים היו במחסור תמידי, ועל מקלחת בכלל לא היה מה לדבר. מדי פעם היינו מקבלות מים מעבר למי השתייה והיינו טובלות בהם סמרטוטים וכך מתרחצות... ב-3 בינואר 1949, אחרי שבעה חודשים וחצי בשבי, הוחזרנו לארץ בעסקת חילופי שבויים. חוה ואני הוחלפנו תמורת בן דודו של המלך עבדאללה (סבו של המלך חוסיין). בדרכנו לחופש שוב פגשנו את עבדאללה א-תל, מפקד הלגיון הערבי בעיר העתיקה. הוא התייחס אלינו בכבוד גם בנפילה בשבי וגם בשחרור, ועל כך אני מעריכה אותו."**

במהלך שהותה בשבי חרטתה פרידלר על גבי קופסאות בסקוויטים שהיא וקירשנבאום קיבלו. הקופסאות המעוטרות מתארות את מפת ארץ ישראל, את מחנה השבויים ואת החכורה הספרדית שבעיר העתיקה, שבה הוצבה מלכה בעת שהגיעה לרובע היהודי בתחילת המלחמה.

מקורות:

1. "גם נשים נותרו בשבי הירדני במלחמת העצמאות", ערן פרידלר
2. "מערכות" מס' 436, עמ' 90 - 91
3. <http://maarachot.idf.il/PDF/FILES/2/112912.pdf>

עדות:

ערן פרידלר, בנה של מלכה פרידלר, במוזיאון ה"הגנה".

בשנת 2019 ביקר במוזיאון ה"הגנה" ערן פרידלר, בנה של מלכה פרידלר, אשר הייתה בשבי הירדני כשבעה חודשים וחצי במהלך מלחמת העצמאות. ערן הביא עמו שתי קופסאות כתרומה לאוסף המוזיאון, ובאמצעותן חלק עמנו את סיפורה המרתק של אִמו ושפך אור על סיפורן של הנשים השביות במלחמה.

ארגוני המגן של היישוב היהודי, ובראשם ארגון ה"הגנה", כללו בשורותיהם גם נשים. כמו הגברים, גם הן השתתפו בהגנה על היישוב היהודי בחודשיה הראשונים של מלחמת העצמאות. חלק מהן נפלו במערכה הכבדה וחלקן גם נפלו בשבי.

מלכה פרידלר שמרה את דבר הצטרפותה לארגון ה"הגנה" בסוד מפני הוריה הדתיים. היא השתייכה לח"ש (חיל השדה) בירושלים ובמהלך שירותה בארגון עברה קורס חובשים. בשלביה המוקדמים של מלחמת העצמאות עמד הרובע היהודי של ירושלים במצור קשה במשך כחצי שנה עד לנפילתו בידי כוחות הלגיון הערבי בסוף מאי 1948. כבר בתחילת המלחמה נשלחה פרידלר לעזור לתושבים וללוחמים ברובע היהודי בעיר העתיקה, ועם נפילתו בידי הירדנים היא נשארה בבית החולים שברובע כדי לטפל בפצועים. כאשר הועברו חלק מן הפצועים אל השבי הירדני הצטרפה אליהם גם פרידלר שנענתה לבקשתו של ד"ר ריס מצוות בית החולים. שם היא פגשה את חוה קירשנבאום, אשר עזרה להעביר קשישים אל מעבר לחומת הרובע לאחר כניעתו.

כתב: אלכס בוקסר

מוזיאון אסירי המחתרות עכו

אוצר של אלבום

אלבום זה נכתב ונערך במלאת עשרים שנה למאסרם ואחת-עשרה שנה לאחר קום המדינה, ולכן יכלו עורכיו להסתכל על תקופת המאסר בפרספקטיבה של זמן. עורך האלבום אף היטיב לתאר זאת בהקדמה, וכך כתב: **"עשרים שנה חלפו מאז, כמעט ימי דור. אנשים שנכנסו אל הכלא כמעט נערים, נדהמים ומשתאים ומבולבלים קמעא מתנאי הסוהר שלא ראו מעולם בדמיונם - ילדיהם משרתים כבר בצה"ל... איננו מביטים אחורה בזעם, ואף הצער והסבל נגוזו עם השנים, אף אם השאירו אולי צלקת קטנה בפינה חבויה שבלב..."** על כן, באלבום זה אנו מוצאים התייחסות שונה לתקופה, סלחנית ואף מעט הומוריסטית יותר מכפי שאנו רואים ביומנים ובמכתבים שנכתבו בזמן המאסר עצמו.

מעלעול בין דפיו הישנים של אלבום מזכרת זה ניתן לראות כיצד ביקשו עורכיו לצייר ולצבוע את זיכרונותיהם, כמעט ללא מילים, בתמונות וקריקטורות המתארות את חוויות האסיר כפי שחוו.

חשיבותו של אלבום זה, כמסמך מקורי, רלוונטית מאוד לשימור הזיכרון ההיסטורי. מהעיון בו למדים אנו כי **הזמן** הוא נמד חשוב מאוד כאשר אנו מבקשים לבחון אירוע היסטורי, ולכן מעניין להשתמש בחומרים מקוריים אשר נכתבו בתקופות שונות על אודותיו ואפשר ללמוד ממנו רבות.

"פגישה" עם האלבום מזמנת מסע כפול בזמן: מסע לשנת 1959, עת הוכן האלבום, ומסע נוסף עשרים שנה אחורה לשנת 1939, עת נאסרו ארבעים ושלושה הבחורים.

כתבה: ברכה גנץ

מרכז המידע במוזיאון אסירי המחתרות עכו מלא במגירות רבות המכילות מסמכים, תמונות ומוצגים מתקופות שונות שמתלכדים לכדי תמונת פסיפס אחת של כלא עכו המנדטורי. צוות המוזיאון אינו מחמיץ שום הזדמנות לחפור בתוך מרכז המידע ולחפש סיפורים שאותם אנחנו מבקשים לחשוף לעיני הציבור הרחב, גם בימים אלה, כאשר אנחנו ממעטים לצאת אבל עדיין קיים בנו הצורך לנהל שיח על המורשת של עמנו, גם כשהוא מתקיים במרחב הווירטואלי.

בין מאות כתבות העיתונות, המכתבים והתמונות מתקופת המנדט ישנו גם אלבום מיוחד שיצרו מ"ג אסירי ה"הגנה" בשנת 1959. את סיפורם ואת סיפורו של האלבום בחרנו להעלות לפניכם הפעם.

בסתיו 1939 ערכה ה"הגנה" קורס מפקדי מחלקות במושבה יבנאל. קציני משטרה בריטים שהגיעו באקראי גילו את הנשק שהוחבא במקום ולכן הוחלט להעביר את הקורס לגזערה, ששימש באותם ימים כבסיס האימונים המרכזי של ארגון ה"הגנה". בדמדומי בוקר ה-5 באוקטובר גילו הבריטים את אחת מתוך שתי הקבוצות שיצאו לגזערה ובה 43 (מ"ג) מדריכים וחניכים. הם נעצרו והובלו לכלא עכו. חברי הקבוצה נשפטו באשמת נשיאת נשק לא חוקי ונידונו לעשר שנות מאסר, למעט אחד מהחברים, אבשלום טהאו, שהואשם גם בתקיפה ונידון למאסר עולם.

בתום תקופת ההסתגלות הראשונה לחיי המאסר שנכפו עליהם, פיתחו 43 הבחורים חיים מיוחד שהותאם לתנאי הכלא, ואותו ביקשו לתאר באלבום הקריקטורות אשר אנו חושפים לפניכם היום. זהו **סיפורם האישי** של מ"ג אסירי ה"הגנה", המביא לידי ביטוי את ההומור הפנימי שלהם ואת חוויותיהם האישיות כאסירים בכלא עכו בתקופת המנדט הבריטי.

מוזיאון בית הגדודים

אוצר מן העבר

בין הפריטים ששמר מתקופת שירותו בצבא יש תעודת הצטיינות, פנקס תשלומים (Pay Book) שבסופו הערכת מפקד - "מצטיין", ואלבום תמונות מיוחד עם כריכת עץ ועליה ציור של הכותל המערבי.

לאחר שחרורו מהצבא הבריטי המשיך מנשה לשרת ב"הגנה" ונלחם במלחמת העצמאות.

במהלך המלחמה התחתן מנשה עם אדית, אשר שירתה אף היא בצבא הבריטי.

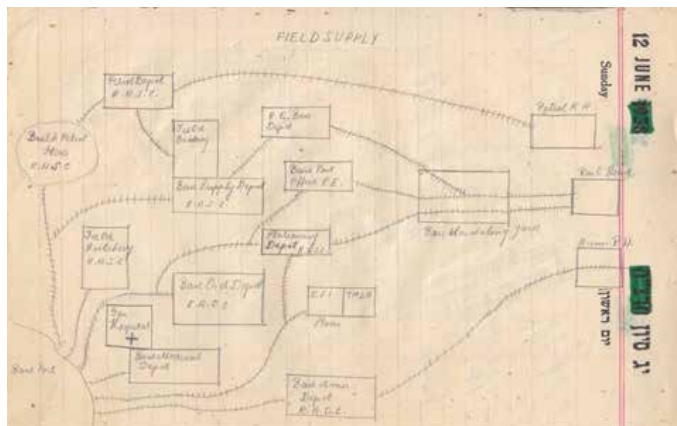
אדית פישר (לזר) נולדה ברומניה ובשנת 1935 עלתה לארץ ישראל עם משפחתה בעזרת סרטיפיקט מזויף. המשפחה גרה בנשר והאב עבד במחצבה של בית החרושת "נשר". כשעסק בשמירה ביישוב סייעו לו כל ילדיו, וביניהם גם אדית.

כשמלאו לאדית 16 היא התגישה ל"הגנה" ועברה קורסים שונים וביניהם שימוש בנשק והדרכה לשימוש בנשק.

בשנת 1942 התגישה אדית לצבא הבריטי, ל-ATS - חיל העזר לנשים. לאחר טירונות בבסיס סרפנד (כיום צריפין), נשלחה למצרים למדבר גניפה, שם הייתה אחראית במחסן חלקי חילוף של הצבא.

לאחר שלושה חודשי שירות בלבד הועלתה אדית בדרגה והייתה לסמלת.

אדית הייתה מקבלת מה"הגנה" בקשות לחלקי נשק שונים שהיו חסרים לתע"ש - ראשיתה של תעשיית הנשק הישראלית, וכשהגיעה לחופשת מולדת היא הבריחה אותם לארץ ישראל במזוודה. הנסיעה הביתה הייתה ברכבת לילה מאיסמעיליה עד חיפה. ברכבת נהגו לערוך ביקורת פתע, ואפילו חיפוש במזוודות. לכן הניחה אדית את המזוודה על המדף בקרון אחד והלכה לשבת בקרון אחר.

דף מסיכום קורס שעברה אדית פישר, מראה על היערכות הצבא לאספקת שדה מתוך אוסף מוזיאון בית הגדודים

בכל הקורסים שעברה אדית בצבא הבריטי היא הקפידה לסכם את הנאמר. את מחברות ההדרכה העבירה לאנשי ה"הגנה" - "צבא המדינה שבדרך" - כדי שילמדו מהן איך מתנהל צבא גדול.

חלק מסיכומי הקורסים נשמרו אצל אדית ונתרמו לבית הגדודים, ביחד עם פנקס התשלומים שלה ותמונות.

עם סיום מלחמת העולם המשיכה אדית להעביר קורסי נשק ב"הגנה", ואף עשתה זאת לאחר שנישאה למנשה ותוך כדי ההיריון הראשון שלה.

כשהחלו ותיקי הגדודים העבריים בהקמת בית שינוי את פועלם, הם שלחו מכתב לכל חבריהם וביקשו לשלוח חפצים, מסמכים, תמונות וקורות חיים. כך אספו חומרים לתצוגה וכך, עוד בשנות ה-50 של המאה ה-20, החל להיווצר האוסף של מוזיאון בית הגדודים.

לבד מהחפצים והמסמכים הנמצאים בתצוגת המוזיאון, מוצג גם חלק מהאוסף בצורת אלבומים שבהם דפי ביוגרפיה עם תמונה וסיפור חייהם של כ-2,000 מתוך כ-5,000 הגדודאים. כאשר בני משפחה של גדודאים אלה מבקרים במוזיאון הם מאוד מתרגשים לראות את כתב ידם של קרוביהם ואת תמונתם במדים.

לקראת הקמת תצוגה נוספת בבית הגדודים, תצוגת "מתנדבי היישוב היהודי בארץ ישראל לצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה", יזמה מנהלת המוזיאון את הרחבת האוסף.

האיסוף המשיך ביתר שאת עם חנוכת התצוגה בשנת 2009 ולמעשה אנו ממשיכים לאסוף קורות חיים ותצלומים, כמו גם חפצים מיוחדים ותעודות.

מנשה ואדית פישר במדי הצבא הבריטי. מתוך אוסף מוזיאון בית הגדודים

רוב הפריטים המתקבלים הם תעודות שירות למיניהן, מדליות, תמונות וכדומה. לעיתים מתקבלים פריטים נדירים יותר כמו שק שינה, מדים, ציורים, קריסטורות ועוד.

חוויה מרגשת במיוחד היא קבלת פריטים וקריאת קורות החיים והסיפורים של החיילים לשעבר.

אחד המפגשים המרגשים אירע לפני כמה שנים כאשר גילה גנץ, ששני הוריה שירתו בצבא הבריטי, הגיעה למוזיאון. באמתחתה הייתה תיקייה על כל אחד מההורים ובה מה שנשאר מתקופת השירות שלהם. גילה תרמה את תכולת התיקיות למוזיאון והשאירה גם קורות חיים מפורטים, הכוללים סיפורים וחוויות מתקופת השירות. האוצרות שהיא הביאה חושפים את סיפורם המרתק של הוריה.

אביה, מנשה פישר, נולד ברומניה ועלה לארץ ישראל עם משפחתו בשנת 1933. הוא סייע לאביו בנגריה המשפחתית בכפר אתא, ונוסף לכך היה פעיל בארגון ה"הגנה".

בזמן מלחמת העולם השנייה נשלח על ידי ה"הגנה" להתגייס לצבא הבריטי. כחמש שנים שירת מנשה בצבא הבריטי בחיל ההנדסה. בעקבות ניסיונו בעבודות עץ הגיע מנשה להיות חלק מיחידת ההסוואה. אחת מהמשימות שמילאה היחידה הייתה בניית מטוסים מעץ שכוסו ברשתות הסוואה כדי להטעות את האויב שיפציץ אותם ולא את המטוסים האמיתיים.

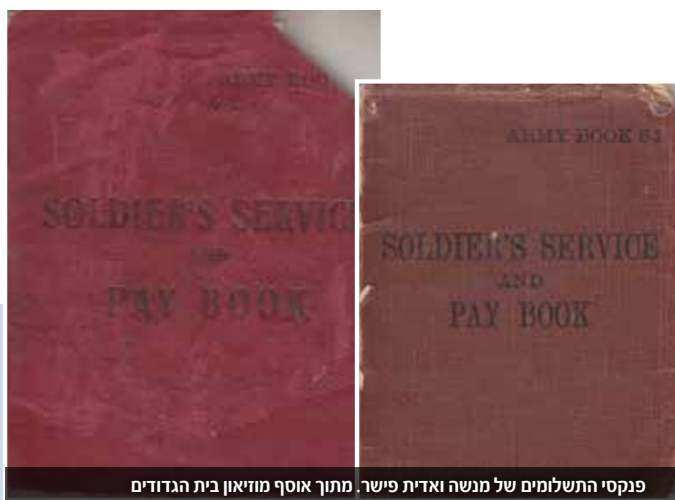
אדית המשיכה לעבוד במקצוע שרכשה בצבא הבריטי ובמשך שנים עבדה כאחראית על מחסן נשק ברפאל.

לאדית ומנשה נולדו שלושה ילדים.

את בתם, גילה גנץ, זכה צוות המוזיאון להכיר, וממנה קיבל את החומרים על הוריה כדי לתעד את סיפורם למען הדורות הבאים ולשמרו.

בית הגדודים ממשיך בתהליך האיסוף ואנו מזמינים את כל מי שיש לו קשר עם אנשים ששירתו בצבא הבריטי או מידע עליהם לפנות אלינו, לספר את הסיפור, למסור את החומרים וכמובן, לבקר בתצוגות המוזיאון.

כתבה: ברקת עובדיה

פנקסי התשלומים של מנשה ואדית פישר. מתוך אוסף מוזיאון בית הגדודים

כריכת אלבום התמונות של מנשה פישר. מתוך אוסף מוזיאון בית הגדודים

מוזיאון האצ"ל

השוט ממוזיאון האצ"ל

מרדכי אלקחי, יחיאל-דב דרזנר (רוזנבאום) ואליעזר קשאני, וגם דב גרונר שנעצר בפעולה במשטרת רמת גן, הועלו לגרדום בכלא עכו ביום כ"ח בניסן תש"ז (16 באפריל 1947). בעקבות אירועים אלו החליטו הבריטים לשנות את החוק בארץ ישראל ועונש המלקות הוגבל לצעירים שטרם מלאו להם 16 שנים. אך בפועל נמנעו מכאן ואילך מלהטיל עונש זה גם על מי שגילו היה יותר מ-16 שנים. מאוחר יותר הורה מפקד הצבא הבריטי בארץ ישראל לא להטיל עוד עונש מלקות כלל.

הערה:

יחיאל-דב דרזנר עלה לגרדום בכלא עכו בשם בדוי דב רוזנבאום. הבריטים לא ידעו את זהותו האמתית.

כתב: שלמה דרור

יצאת הבריטים מארץ ישראל עם סיום שלטון המנדט נעשתה בחיפזון. כתוצאה מזאת נשכח ארגז מוצגים בגנזך בית המשפט בירושלים. בארגז נותר שוט ייחודי, הנכלל כיום בתוך תצוגת מוזיאון האצ"ל בתל אביב. שוט זה שימש כמוצג במשפטם של ארבעה לוחמי האצ"ל, שהשתתפו בפעולה שכונתה בהמשך "ליל ההלקאות". להלן הסיפור:

ב-13 בספטמבר 1946 תקפו לוחמי האצ"ל את בנק עותומן ביפו. בפעולה זו עצרו הבריטים כמה לוחמים שנידונו למאסר. אחד הלוחמים, בנימין קמחי (יוסף מונצ'ש), נידון ל-18 שנות מאסר ותוספת עונש של 18 מלקות.

מפקד האצ"ל מנחם בגין, שראה במלקות עונש משפיל, הורה לפרסם את הכרוז הבא:

"חייל עברי שנפל בשבי האויב, נידון על ידי בית דין של צבא הכיבוש הבריטי למלקות.

אנו מזהירים את ממשלת הדיכוי מפני הוצאה לפועל של עונש משפיל זה.

אם הוא יוצא אל הפועל, יוטל אותו עונש על קציני הצבא הבריטי. כל אחד מהם יהיה עלול ללקות 18 מלקות."

הבריטים התעלמו מהזהרות האצ"ל, ובשבת 28 בדצמבר 1946 הולקה בנימין קמחי 18 פעמים בשוט בבית הכלא בירושלים. בעקבות זאת תפסו ביום ראשון בערב לוחמי האצ"ל בתל אביב, בראשון לציון ובנתניה שישה בעלי דרגה בריטים. כל אחד מהם הולקה 18 מלקות.

השוט המוצג במוזיאון האצ"ל

רק החוליה שפעלה בפתח תקווה לא הצליחה ללכוד קצין, ואנשיה החליטו לנסות לעצור קצין בשדה תעופה לוד (נתב"ג בימינו). בדרכם לשדה התעופה הם נעצרו במחסום צבאי ליד המושבה וילהלמה (כיום מושב בני עטרות). בקרב שהתפתח נלכדו חמשת הלוחמים. נהג הרכב אברהם מזרחי נפצע בחילופי היריות, הופרד מחבריו ומת במעצר כתוצאה מן העינויים

שעבר. ארבעת העצורים האחרים: אליעזר קשאני, מרדכי אלקחי, יחיאל-דב דרזנר וחיים גולובסקי (לימים, גלעד) נחקרו גם הם בעינויים והועמדו למשפט. אלקחי, דרזנר (רוזנבאום) וקשאני נידונו למוות, וגולובסקי נידון רק למאסר עולם עקב גילו הצעיר.

דב גרונר

אזהרה!

חייל עברי, שנפל בשבי האויב, נידון על ידי בית דין של צבא הכיבוש הבריטי למלקות.
אנו מזהירים את ממשלת הדיכוי מפני הוצאה לפועל של עונש משפיל זה.
אם הוא יוצא אל הפועל, יוטל אותו עונש על קציני הצבא הבריטי. כל אחד מהם יהיה עלול ללקות 18 מלקות.

הארגון הצבאי הלאומי
בארץ ישראל

מפד חש"י

WARNING!

A Hebrew soldier, taken prisoner by the enemy, was sentenced by an illegal British Military "Court" to the humiliating punishment of flogging.

We warn the occupation Government not to carry out this punishment, which is contrary to the laws of soldiers honour. If it is put into effect — every officer of the British occupation army in Eretz-Israel will be liable to be punished in the same way: 18 or 18 whips.

HAIRGUN HAZVAI HALEUMI (N. M. O.)
b'Eretz-Israel

הכרוז המזהיר את הבריטים. באדיבות ארכיון מכון דבלינסקי

מוזיאון לח"י

ע"ש אברהם שטרן ("איר")

הכד הגנוז

הקים יאיר ונקרא לאחר מותו: לח"י - לוחמי חירות ישראל... [היה מדובר ב] ארכיון יוצא דופן, שריד מארכיון אדמיניסטרטיבי של המחתרת. ממש דבר והיפוכו. הכיצד, מחתרת האמונה על כללי הקונספירציה שומרת על מסמכים? אין ספק שהייתה פה גישה מיוחדת של 'איר', שחי במודעות עמוקה לתהליך ההיסטורי, ותוך כדי התרחשות האירועים עמד על חשיבותה של התקופה בתולדות ארץ ישראל. הוא דאג לאסוף ולשמור על מסמכים חשובים ועקרוניים בתולדות האצ"ל שהגיעו לידי בתור מזכיר המפקדה וכמומנה על קשרי חוץ, מדיניות והסברה, ואח"כ בתור מקימו ומפקדו של 'האצ"ל בישראל'... [ואף] טיפל באופן אישי בהכנת החומר לגניזה בכד".

הכד הכיל יותר מ-300 מסמכים ותעודות של האצ"ל ו'האצ"ל בישראל', ביניהם הסכמים עם ה"הגנה", התכתבות בין ז'בוטינסקי ודוד רזיאל, ובין האצ"ל לבריטים ועוד. מרבית המסמכים הם מהתקופה שלפני הפילוג, כתובים בעברית (חלקם בשפות אחרות) ובמכונת כתיבה. בין המסמכים נמצאו גם כמה רישומים ומכתבים בכתב ידו של "איר".

לתעודות והמסמכים שנמצאו בכד יש ערך רב בהצגת התקופה ובהבנתה. כיום הם שמורים בארכיון צה"ל, שם ניתן לעיין בהם בתיאום מראש. הדמיה של הכד והמסמכים שבתוכו אפשר לראות במוזיאון לח"י.

*הציטוט לקוח מאתר העמותה להנצחת מורשת לח"י

כתבה: קרן רוח

בשנת 1941, כשטבעת המצור הבריטית על חברי לח"י הלכה ונתהדקה, גבר הצורך להישמר מפני נפילתם של מסמכים חשובים לידי הבריטים ולהטמין אותם במקום בטוח.

"איר" הוא אברהם שטרן, מחולל לח"י ומפקדם הראשון, זימן אליו את ידידו הקרוב יוסף ברושי, ומסר לידי צרור מעטפות חתומות בשעווה ובתוכן מסמכים בעלי חשיבות מארכיון האצ"ל. המעטפות הוכנסו לכד חלב גדול שנסגר הרמטית והוטמן בחצר בית ברחוב דיזנגוף 95 בתל אביב.

את השנים הבאות הקדיש ברושי לפעילות במחתרת. הוא הדריך קורסים למפקדים, נעצר ואף הוגלה לאפריקה. במהלך השנים הסוערות שבהן התנהל המאבק על קום המדינה נשכח כד המסמכים, ורק בשנת 1958 הוא נזכר בסליק שטמן באדמה 17 שנים קודם לכן, וחשף אותו ביחד עם דוד שטרן, אחיו של "איר".

במהלך השנים הייתה זו אמירה שטרן, אחייניתו של "איר", שפענחה, רשמה וקטלגה את המסמכים. על תהליך העבודה בחשיפת המסמכים סיפרה:

"אני עדיין זוכרת את ההתרגשות הרבה שחזרה והתעוררה עם כל מעטפה שנפתחה. היה זה ממש אוצר שלא יסולא בפז: מכתבים, תזכירים, מאמרים, כרוזים, הודעות מפקדה, שידורים, חוברות וספרי הדרכה, פרסומים שונים מהתקופה שבין אפריל 1937 ועד יולי 1941. כלומר: מקור שאין לו תחליף בתולדות האצ"ל למן הקמתו, לאחר הפילוג הראשון בשורותיו באפריל 1937, דרך שלבי התפתחותו והאירועים שהביאו לפרישתם של 'איר' ואנשיו בקיץ 1940, ועד לשלבי התארגנותו הראשונים של 'האצ"ל בישראל', הארגון שאותו

כד המסמכים. מתוך תצוגת המוזיאון

ברושי חושף את הכד. מתוך תצוגת המוזיאון

מוזיאון בית "השומר"

אוסף קטן - אוצרות גדולים

אנו מבקשים לפתוח לפניכם צוהר קטן אל חלק מאותם אוצרות האוסף:

אומנות

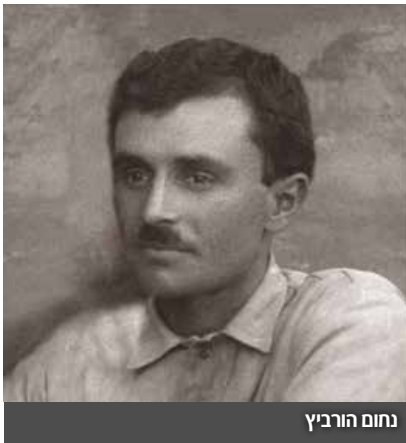
אוסף הפסלת כלת פרס ישראל בתיה לישנסקי, אחותה הצעירה של רחל ינאית בן צבי. חלק מן האוסף מוצג לקהל בגלריה מגוננת וייחודית, הכוללת גם את שחזור הסטודיו המקורי של האמנית בתל אביב. עיצוב הגלריה: חברת מבטים אקסיוז'ן - אורי וגיא אברמסון. אוצרות: ד"ר עפר בורד, אורי אברמסון, זוהר מונסונגו ודניאלה אשכנזי. באוסף המוזיאון אף נמצאים עשרות ציורים ואיורים שחלקם מהווים בסיס לפסלים ולאנדרטאות שיצרה במרוצת השנים. עוד ניתן למצוא הזמנות לתערוכות שבהם הציגה, פרסומים שונים, מכתבים מאנשי ציבור חשובים, תעודות הוקרה ופרסים שבהם זכתה האמנית.

יומנים

חומרים ופריטים ייחודיים נוספים שייכים לאליעזר קרול, מראשוני אנשי "השומר", שהתמקצע בחקלאות וסייע לעולים התימנים בחדרה שעלו בשנת 1910 ולא הכירו את עבודות החקלאות בשדות ובכרמים. בשנת 1949 התמנה אליעזר מטעם הממסד להיות איש הקשר בין העולים החדשים ממעברת חלסה (קריית שמונה) לסוכנות היהודית. הוא תרם יומן העוסק בשנים שבהן קיבל את העולים החדשים מתימן למעברת חלסה, קריית יוסף; ולימים, העיר קריית שמונה.

יומנים נוספים תרם נחום הרביץ, גם הוא מאנשי "השומר". היומנים מתקופת עבודתו בזיכיון החולה, דרך הקמת מוזיאון "בית השומר" ופנתאון השומרים בבית העלמין בכפר גלעדי, שיקום חצר תל חי ועד עבודתו כמנהלו הראשון של המוזיאון. חלק מהיומנים עוסקים בתקופה שבה ניהל את "בית מר" בראש פינה לאחר מותו של פרופסור גדעון מר, מי שחקר את מחלת המלריה בארץ.

היומנים המפורסמים ביותר שיש בידינו הם יומני יוסף נחמני, גם הוא איש "השומר". היומנים עוסקים ברכישת האדמות של עמק החולה ועמק בית שאן. נחמני היה סגנו של ראש הקק"ל יוסף וייץ והיה אחראי על רכישת האדמות מטעמו.

נחום הרביץ

בתחילת שנות החמישים של המאה הקודמת חלמו אנשי "השומר" להנציח את פועלם. הם החליטו על הקמת מוזיאון, פנתאון לחבריו בבית הקברות בכפר גלעדי והוצאת ספרים על אודות הארגון. לשם כך אספו אנשי "השומר" ובני משפחותיהם מכתבים, יומנים, תמונות וחפצים. הסופר והחוקר גרשון גרא, ראיין את האנשים וכתב ספרים על אודותיהם.

בד בבד הלכו אנשי "השומר" למושבות וליקטו חומר ארכיוני על תולדות הארגון.

חיפוש ארכיון "השומר"

וכל זאת מדוע?

בשנת 1917 עם חשיפתה של מחתרת ניל"י והפחד הגדול שהשתרר מהשלטון העות'מני, החליטו אנשי "השומר" לשרוף את הארכיון המפואר שהיה ברשותם עד אז. מה שנותר ושלא הספיקו לשרוף, הוטמן בתוך ארגז מתכת בבור שנחפר בהר פוריה. רחל ינאית בן-צבי מספרת בספרה "אנו עולים" כך: **"...אני רואה את הטבון הבוער ככבשן. כבר אין מה להציל - כל ניירותיי עלו באש... ברגש של אשמה כבדה כלפי חבריי שהפקידו בידי את עבודותיהם עמדתי מול התנור הבוער. מישהו מהחברים ניסה לנחמני ולהתנצל ואני מיהרת להסתלק וליבי כואב כאילו ידידים שלי הלכו לעולמם."**

במרוצת השנים תרו מספר פעמים אחר ארגז המתכת ההיסטורי. בפעם האחרונה היה זה בשנת 1991 עם יחידת ההנדסה של צה"ל, שהביאה מגלה מתכות וצילום אווירי בשיטת אינפרא אדום. כך קיוו למצוא את הארכיון סוף סוף, אך לשווא...

אט אט נאספו חומרים וכיום מכיל מרכז המידע במוזיאון חומרים אישיים שנתרמו בידי משפחות "השומר", תיקים אישיים אשר הוכנו לכל חברות הארגון וחבריו, עיזבונות אישיים, חפצים שנאספו מכפר גלעדי וספרים רבים בנושאים מגוונים.

אלבומים

משפחת חנקין (המשפחה הראשונה שהגיעה לארץ בימי העלייה השנייה) תרמה את אלבומה של חֲבֵרַת "השומר" חיה-שרה חנקין ובו לא רק תמונות משפחתיות, אלא גם תמונות של אנשי "השומר" וגלויות שקיבלה מהם במהלך השנים.

בעיזבונם של מניה וישראל שוחט (הזוג שהוביל את ארגון "השומר") שהתקבל לאחר מותם, ישנם צילומים משפחתיים וצילומים של מקורבים. חלק מתמונות אלה מופיעות ברפליקה (העתק) של אלבום, שנמצא בחדרם של הזוג בתצוגת הקבע במוזיאון. נוסף לזה נתרמו למוזיאון רהיטים, ציורים נדירים וחפצים אישיים המוצגים בחדרם של הזוג.

חפצים

במוזיאון שמורים כלי נשק (קר) של חברי הארגון, למשל, חרב מעוטרת של השומר צבי ניסנוב, סכין בתוך נדן המתחבר לחגורה של אברהם דובנוב וחרבו של גיורא זייד, בנם של ציפורה ואלכסנדר זייד.

צילומים

בארכיון מצוי אוסף צילומים מרשים של הצלם אברהם סוסקין, חלקם עברו ריטוש ומוסגרו. צילומים אלה נראים כציורים המשרדים רומנטיקה ואוטופיה לעומת אופי חייהם המורכב באותן השנים.

הבאנו לפניכם טעימה "על קצה המזלג" המזמינה אתכם למפגש עם האוספים במוזיאון.

קטע מתוך יומני נחמני על יום ההכרזה על הקמת המדינה

מזוודתה של בתיה לישנסקי על תכולתה

מוזיאון אסירי המחתרות ירושלים

מה לאונייה "פטריה" ולמוזיאון אסירי המחתרות - ירושלים?

מעפילים משלוש אוניות מעפילים שנמלטו מהנאצים ונתפסו ליד חופי ארץ ישראל. הבריטים התכוונו לגרשם באונייה זו לאי מאוריציוס. כדי לעכב את הגירוש נפלה החלטה במפקדת ה"הגנה" להשבית את האונייה בעודה עוגנת בנמל חיפה. ה"הגנה" הטמינה באונייה חומר נפץ, במטרה לגרום לכלי השיט נזק קל. אך חישוב הכמות היה מוטעה והנזק היה גדול מהמתוכנן. ב-25 בנובמבר 1940 טבעה האונייה במהירות רבה, ועמה טבעו למעלה מ-200 מעפילים (קיימת אי וודאות באשר למספר הנופלים).

למרבה הצער אין לנו פרטים נוספים על החורט. מי היה ומה הייתה מעורבותו בפעולה הקשורה באונייה? האם היה פעיל ב"הגנה"? האם עולה בלתי לגלי? מאידך, כעת יש בידינו מוצג נוסף המאפשר לספר את הסיפור ההיסטורי.

חדר מספר 36 בבית הכלא הבריטי בירושלים שימש כתא אסירים רגיל. במוזיאון משמש חדר זה ככיתת לימוד, שבה קבוצות של בני נוער וחילים שומעות הסברים, משוחחות ומקיימות פעילויות שונות.

לאחרונה, בעת ניקוי החדר, הוצא השטיח ואחד העובדים הבחין בחריטה על אחת מאבני הרצפה. חריטות על הרצפה ועל אדן החלון אינן דבר נדיר בכלא בירושלים. בדרך כלל נהגו האסירים לחרוט את שמותיהם, את סמלי המחתרת שבה היו חברים וכו'. הפעם, לעומת זאת, התגלה משהו שונה: החריטה, שמצב השימור שלה בינוני, כוללת איור של אונייה ומעליה הכיתוב: "פטריה הטבעה [?] בנמל חיפה 25.11.40", ועל גוף האונייה כתוב באנגלית "patria".

פְּטְרִיָּה הייתה אוניית גירוש בריטית, שעליה רוכזו בנובמבר 1940 כ-1,800

כתב: אהוד ברטוב

מוזיאון ההעפלה וחיל הים

ע"ש דוד הכהן

שמיכה בין ייאוש לתקווה

המיטות; ב. הפכה לערסל בין עצי המנגו; ג. אמא הייתה עוטפת אותי בשמיכה ומשחקת איתי ב'שק קמח'."

השמיכה שהייתה לעזר במאוריציוס, ושעליה רקמה דורותיאה את ראשי התיבות של שמה D.F., הייתה לזיכרון מימים שטמנו בחובם הרבה קושי, דאגות והישרדות, ויחד עמם עוצמות והרבה אהבה. על ההגעה למחנה ועל התנאים בו מספרת חוה:

"... כילדה בת 3.5 אני רואה בעיניי את המשאית מגיעה למחנה המוקף חומה ובה שער ברזל. אותי הורידו מהמשאית על הידיים של אמא ואז נפתחו השערים - חריקה כה עזה לא שמעתי יותר בחיי! האזוניים חרקו וכאבו לשמע הברזל החלוד. פחדתי לעבור בשער. סוגרת עיניים ומחזיקה את אמא בשתי הידיים בחוזקה. כך נכנסנו למחנה... לפי סדר ההגעה הוכנסנו לצריפים שעתידיים להיות ביתנו למשך 5 שנים.

אמא ואני קיבלנו שתי מיטות על יד הדלת בצריף מס' C וכך הוא נראה: צריף מלבני עם ארבע דלתות, כולו עשוי פח גלי. גם הגג היה עשוי פח. מתחת לגג, מעל גובה אדם הייתה שורת חלונות קטנים לאורך ולרוחב כל הצריף. זה היה אמור לצנן את האוויר... המיטה מיטת עץ עם מזרן קש וכילה סביב כל מיטה (נגד יתושים)...

מחנה הצריפים היה מיועד אך ורק לנשים וילדים... בנים מגיל 14 הוכנסו למחנה הגברים שהיה צמוד למחנה הנשים אך היה בנוי מאבן... בין שני המחנות הייתה חומה גבוהה שהקיפה את שני המחנות... בקצה החומה היה שער גדול יותר שגם בו היו שומרים עם נשק וכידונים... היו שקתות עם ברזים כשמקצה המחנה לכל אורכו עברה תעלה שהזרימה את המים משוקת אחת לשנייה... כמובן שהתעלה הזו תמיד הייתה מזהמת והיתושים חגגו סביבה. בין הצריפים צמחו עצי מנגו אדירים וכמובן בעונה נהנינו מהפירות."

במאוריציוס שרר מזג אוויר טרופי המתאפיין בסופות ציקלון, שלא היטיב עם העצורים בצריפים:

"זה מתחיל ברעמים וברקים אימים ואז באו הרוחות. הרוחות שרקו כמו איימו להפוך את כל העולם ורק אז התחיל הגשם. איזה גשם! דליים נפלו מהשמיים. הייתי יושבת על המיטה מכוסה בשמיכה החומה. אמא מחבקת אותי חזק, חזק. חלק מהאנשים בצריף בכו. אחרים צרחו והיו גם כאלה שצחקו. הפחד היה נורא. ואז כמו משום מקום נעקר כל הגג. כולם החלו לצרוח עד לב השמיים. הגשם הרטיב את הכול ואז הגיעו המחלצים. הם הכניסו אותנו לצריפים אחרים, לגן הילדים או למטבח. אחרי כמה שעות הכול נגמר - כאילו כלום לא היה. השמש זרחה, לא הייתה רוח, לא גשם, לא ברקים ולא רעמים. כאילו הכול היה חלום!"

מלבד ההתמודדות עם תנאי החיים הקשים ועם איתני הטבע, קושי נוסף היה הידבקות במחלות:

"כל המחלות הרעות נתפסו באמא שלי. כל כך חלשה היא הייתה, כל כך שברירית. גם כשהיה לה אוכל תמיד שמרה בשבילי ואכן הייתי אחד הילדים הבודדים שלא חלו במשך כל תקופתנו באי הארור.

את אמא אני זוכרת בעיקר בבית חולים, או בבידוד עם טיפוס או במחלקה עם מלריה..."

רבים האוצרות שטמונים במוזיאון שלנו, חלקם בתצוגה, חלקם באוספים... ורבים מהם אוצרות שפותחים את הלב. כזאת היא השמיכה של דורותיאה פרידברג וחווה פרידברג (לימים עציוני). לכאורה סתם שמיכה חומה מבד קשיח ועוקצני, שמיכת סקביאס בשמה האופייני והמוכר לכל ישראלי ששירת בצה"ל. אך למעשה, זוהי שמיכה ותיקה יותר וסנטימנטלית הבאה לספר סיפור; סיפור של מילוט, גירוש ועלייה, סיפור של תמימות, קשיים ותקווה, סיפור של אם ובת.

היה זה בנובמבר 1940, ימי מלחמת העולם השנייה - מילוט יהודים מאירופה כבר אינו עניין של בחירה, אלא שאלה ממשית של חיים ומוות. שלוש אוניות מעפילים גדושות ביהודים המשוועים להימלט מהאדמה הבווערת, עושות את דרכן לארץ ישראל: "מילוס", "פאסיפיק" ו"אטלנטיק". הבריטים מודעים לכוונתן להגיע וכצעד הרתעתי מתכננים לגרש את מעפיליהן על אונייה בשם "פטריה" לאי מאוריציוס שבאוקיינוס ההודי.

לשמע הידיעה מחליטים בארגון ה"הגנה" כי לא יקום ולא יהיה! גירוש למאוריציוס לא בא בחשבון ויש לטרפד את התוכנית הבריטית. עם הגעתן של 3 אוניות המעפילים ארצה מחליטים ב"הגנה" לחבל ב"פטריה" במטרה למנוע את הגירוש למאוריציוס, חבלה קלה במנועיה שתביא להוצאתה מתפקוד בלבד ולא לפגיעה בנפש. מטען חבלה "הוסלק" לתוך האונייה כאשר על סיפונה היו באותה עת מעפילי "מילוס", "פאסיפיק" ואחדים ממעפילי ה"אטלנטיק". שעת השי"ן נקבעה ל-9:00 בבוקר ה-25 בנובמבר, ועם הפעלת מטען החבלה, לא נפער חור קטן כמתוכנן, אלא נקרע כל לוח הפלדה של דופן האונייה. על אף שלמראית עין הייתה ה"פטריה" במצב טוב, הסתבר שהייתה רעועה למדי ועל כן נטתה על צידה והחלה לשקוע. יחד עמה טבעו למוות למעלה מ-200 מעפילים.

דורותיאה וחווה בעת שהותן במאוריציוס. באדיבות המשפחה

דורותיאה וחווה, אם ובת, ילידות דנציג שבגרמניה, שהו באותו הזמן על סיפון ה"אטלנטיק" בעודן ממתיונות לעלות על ה"פטריה", אולם לאחר האסון נעצרו במחנה המעצר בעתלית לכמה שבועות עד שהחליטו הבריטים כי את מעפילי ה"אטלנטיק" יגרשו בכל זאת למאוריציוס. חווה כותבת בעדותה על השמיכה: **"המעפילות (הנשים) החליטו להתפשט לגמרי בתקווה שהאנגלים הג'נטלמנים לא יגרשו נשים ערומות. אך גם זה לא עזר. הם זרקו לעברנו שמיכות קוצניות ומגרדות שבקצה האחד שלהן הייתה חותמת (P.P. Palestine Police). את השמיכה לקחנו איתנו וכשהגענו למאוריציוס היא הייתה לנו לעזר רב: א. שימשה למחיצה בין**

אמא מצאה בפה האשפה בובה שנוצותיה התעופפו. אמא הוציאה את הבובה, תפרה אותה ואחר כך כיבסה אותה במטבח. אך אבוי... הבובה אומנם יצאה נקייה אך הפנים שלה נמחקו במים. מה עושים?... אדון מאיר צייר פנים חדשות לבובה. קשה לתאר זאת היום במילים. כל כך שמחתי! חיבקתי את הבובה (שהיום ודאי הייתה נחשבת לנורא מכוערת) עטפתי אותה בסמרטוטים, נישקתי אותה וכל יום הלבשתי אותה בפרחים. יותר מאוחר אמא מצאה קופסת שימורים של קורנביף (בשר משומר), קופסה מלבנית, לה חיברה ארבעה פקקים של בקבוקים בזוויות, קשרה חבל בקצה והנה הכינה לבובתי עגלה. אני חושבת שהייתי הילדה הכי מאושרת במחנה!!!"

מדבריה של חוה ניתן ללמוד רבות על החיים המורכבים במאוריציוס. חוה כתבה על בית הספר, על אנשי המחנה, על ימיה בבית החולים לצד אמא ועל הרופאים. היא גם כתבה על השחרור:

"... מלחמת העולם הסתיימה בתחילת 1945 ואנחנו היינו 'תקועים' במאוריציוס. במחנה התחילו הפגנות הדורשות לשחרר את כולנו. 'We want to be free' כך צרחו כולם מדי יום ואומנם בעקבות ההפגנות הגיעו שליחים מהארץ כדי לארגן את עלייתנו ארצה... ובתאריך 20.8.1945 עלינו על האוניה 'פרנקוניה' ותוך שבוע ימים הגענו לארץ ישראל."

סיפורן של חוה ודורותיאה הוא סיפור המייצג את 1,645 היהודים שגורשו למאוריציוס ושהו במחנה המעצר חמש שנים. לאחרונה ביקרה משפחתה של חוה במוזיאון ולקראת הגעתה הוצאנו את השמיכה השמורה באוסף והתרגשנו יחד עמם.

השנה נציין 80 שנה לאסון ה"פטרירה" ובו הסיפור של גולי מאוריציוס שמהווה חלק בלתי נפרד מהפרשה הטרגית.

כתבו: שי אטקין וטל גרינברג גוזלן

ואשר לחוה הילדה הקטנה, זו לקחה על עצמה את תפקיד המבוגר ודאגה לאמא:

"...כמה שכיסיתי אותה היא עוד רעדה. חיבקתי אותה, נישקתי אותה, שפשפתי לה את הידיים והרגליים - כלום לא עזר. רק כינין (תרופה נגד מלריה). כינין אמא קיבלה יותר מאוכל וכך היא גם נראתה."

חוה, ילדה רכה ותמימה, הקפידה להרעיף אהבה על אמא:

"...למרות זאת תמיד חשבתי שהיא האמא הכי יפה שיש והכי הכי טובה ואני מאוד מאוד אהבתי אותה. וזה היה הדדי. אמא הייתה קוראת לי - 'ממלכת השמיים שלי, השמש, הירח והכוכבים שלי'. ואני הייתי מחבבת אותה וקוראת לה 'אמא ממרציפן ומאפרסקים' וככה אהבנו להתחבק ולהתנשק..."

יום אחד הגיעה שמועה לאוזניי שמתקרב יום האם. מה עושים? לא קונים חמאה ושומרים את הכסף למתנה לאמא. שמרתי שמרתי וכשהיה מספיק קניתי סבון "לוקס" מיניאטורי וחיכיתי ליום האם. ופתאום פרצה מגפת שיתוק ילדים. אין בא ואין יוצא מהמחנה ואמא בבית החולים... הלכתי לקומנדנט והסברתי שלא יתכן שאמא שלי בבית החולים ויש לה רק בת אחת והיא לא תקבל מתנה ביום האם. לא ייתכן דבר כזה!!! אז קיבלתי חייל שליווה אותי עם כידון שלוף עד לבית החולים וכמובן גם בחזרה. פתחתי את שתי הדלתות המתנדנדות שבמחלקה וראיתי את אמא שוכבת בפניה. רצתי אליה והיא כל כך נבהלה כי חשבה שחליתי ולא שמחה לבואי - 'אמא, באתי אליך לכבוד יום האם' ונתתי לה את המתנה... ההתרגשות הייתה גדולה. אמא בכתה וגם אני בכיתי המון. אמא חיבקה אותי, היא הייתה כל כך חלשה, החיבוק היה כל כך רפה אבל כל כך חם."

ומה מבקשת ילדה, אם לא כמה משחקים...

"לי לא הייתה שום בובה, אך תמיד המצאתי לי כזאת. הייתי משחקת עם פרחים, למשל פרג, הופכת לו את עלי הכותרת והיה יוצא דמוי ראש כשעלי הכותרת היו השמלה... כך היו לי בובות אחדות... יום אחד

ילדי המחנה במאוריציוס. באדיבות המשפחה

משפחתה של חוה אוחזת בשמיכה בעת ביקורה במוזיאון

כיבוש מעברת הירדן אום שורט תחת מגפת קדחת

(22 בספטמבר 1918)

חיילי גדוד קלעי המלך ה-38 הגשימו חלום דורות

בשלהי מלחמת העולם הראשונה פקדה את ארץ ישראל מגפת קדחת קשה. בנתונים אלה של תחלואה והעדר אמצעים רפואיים נאותים להתמודד איתה, נאלצו הגדודים העבריים למלא את כל המטלות הצבאיות שהוטלו עליהם במערכה זו.

ב-19 בספטמבר 1918 הורה הניו זילנדי, מייגור-גנרל סר אדוארד צ'ייטור (Edward Walter C. Chaytor), מפקד הדיוויזיה הרכובה האוסטרלית והניו זילנדית (אנז'אק) בחזית ארץ ישראל, למפקד גדוד קלעי המלך ה-38 לויטנט-קולונל ג'ון הנרי פטרסון (John Henry Paterson) לכבוש יחד עם שתי פלוגות מגדוד קלעי המלך ה-39 בפיקודו של קולונל אליעזר מרגולין את מעברת אום אל-שרט (אום שורט). המעברה, אזור מים רדודים בנהר הירדן שניתן לחצותו ברגל, הייתה כשלושה קילומטרים ממזרח לשטח ההיערכות של הגדוד העברי המתוגבר שהיה ממוקם על המלחה. לכידתם של הגשר והמעברה הייתה חיונית להמשך ההתקדמות לתוך עבר הירדן המזרחי.

אל מקום ההיערכות בבקעת הירדן הגיעו חיילי גדוד קלעי המלך ה-38 בפיקודו של לויטנט-קולונל פטרסון באפיסת כוחות. מגפת הקדחת ותחלואותיה עשתה שמות בחיילים הרבה יותר משעשתה אש האויב של הכוחות הטורקיים, שהיו כבר בנסיגה כללית מהעמדות שלהם. זו הייתה, למעשה, טבילת האש הראשונה של חיילים יהודים בארץ ישראל מאז ימי בר כוכבא. הייתה זו משימה כמעט בלתי אפשרית בשביל אותם חיילים, שרובם ככולם הגיעו אל אותה זירת מערכה בעיקר מאנגליה ומארה"ב והוטלו לקרב בתנאי מזג אוויר קשים ביותר של מדבר יהודה ובקעת הירדן בשמש היוקדת, בסופות החול והאבק של סתיו תרע"ט (ספטמבר 1918). לויטנט זאב ז'בוטינסקי, שהשתתף בימים האחרונים של אותה מערכה, ציין כי: "מסוף יולי עד סוף ספטמבר יוצאים הבידואים מחלק זה של בקעת הירדן. אלה הם בדיוק אותם החודשים שצריכים היינו לבלותם על שפת הנחל המלוח מלחה, במרחק של כחמישה-עשר קילומטר מים-המלח - או, אם רוצים אתם, במרחק שני צעדים מסדום ועמורה."¹ החיילים היהודים הוחזקו שם שבעה שבועות.² לדבריו, כאן בארץ ישראל, בחזית הנידחת בבקעת הירדן, לא הצטערו חיילים "לונדונים" אלה של גדוד ה-38 וגם לא אלה ה"אמריקנים" שהצטרפו אליהם מגדוד קלעי המלך ה-39, על שנלחמו שם. למרות הכול, מצבתם בקו זה של חזית המלחמה בתקופה הגרועה ביותר של השנה, בנקודה המסוכנת ביותר בכל החזית, כשברשותם מכונת ירייה במקום תותחים זכתה לכבוד והערכה - "איזה אמון בבאטליונים היהודיים!"³ לימים, בשיחתו עם רב חובל בצי המלכותי האיטלקי אנג'לו לוי ביאנקיני (Angelo Levi Bianchini), שקיבל אישור מטעם ממשלתו להשתתף ב"ועדה הציונית", נאמר לו כי אילו היה במקומו של הגנרל אלנבי, הוא לא היה מפקיד עמדה חשובה זו בבקעת הירדן בידי חיילים שכל ניסיונם בחזית לא עולה על שלושה חודשים.⁴

לכל אותם קשיים של ריחוק גיאוגרפי, חזית זרה ותנאי אקלים קשים ביותר, נוסף גורם עיון וקטלני - הקדחת. ה"קורונה" של ימינו, גורם שיעשה בהם שמות גם בהמשך. ז'בוטינסקי מוסיף גם כי אפילו בבקעת הירדן אין מקום שומם כמו המלחה. "...זוהי מלחה שלנו. זהו שקע צר, שארכו מצפון לדרום כחמישה-עשר קילומטר בערך. כמעט בכל השטח אין אף שית; הקרקע לבבן, וטעמו מר ומלוח; ... באמצע זורם נחל מלוח שרוחבו שני צעדים, אך דיו בהחלט כדי להרעיל את כל השקע בקדחת הממארת ביותר."⁵ ודווקא כאן, במקום שכוח אל זה, הפתיע מייגור-גנרל צ'ייטור את חיילי גדוד קלעי המלך ה-38 וערך להם, ללא הכנה מראש, מסקר בהופעה חיילית, אף שהיו תשושים ממאמץ ההליכה הממושכת של כמה ימים מהכפר עבויין (אבואין, או אבויון), מצפון לרמאללה, "בחצי-הדרך בקו ישר בין ירושלים ובין שכם".⁶ בכפר ערבי-מוסלמי זה שימשו חיילי הגדוד ה-38 כחיל מצב במשך כחודשיים, מאמצע יוני ועד 9 באוגוסט 1918. גם שם הם סבלו מקדחת. במכתביו לרעייתו יוענה כתב ז'בוטינסקי, ששימש כמושל הצבאי של אותו כפר נטוש, כי אין בכפר תושבים והתכוון לבעלי שתי רגליים. "לנומת זאת נשארו כאן (בעבויין - י"ק) בעלי שש הרגליים: במיליארדים! אף פעם לא שיערתי שיש בעולם מספר עצום כזה של יתושים."⁷

"קצרה בהם רק הקדחת"

צמאים ו"הרוגים" מהשרב הכבד, מהאבק שחדר לעיניים ומאבני הערוץ שהכאיבו לכפות הרגליים בכל צעד שעשו, "החיילים צעדו ארבעה-ארבעה בטור, מחלקה אחר מחלקה, ירדו בצד של הנקיק התלול ועלו בצד השני, ואחר כך עברו על פני הגנרל, שככל הנראה ציפה לראותם צועדים הכן כאילו היו ב'גיית הארוך' באלדרשוט.⁸ והמזור שבדבר הוא, שבאמת צעדו הכן, שכם אל שכם, למרות השטח הקשה שהוצרכו לעבור בו והמטען העצום שהוצרכו לשאת. הם היו גוש אחד של אבק מראש ועד כף רגל. לא היה אפשר לראות בפניהם דבר מחוץ לזוג עיניים ממצמצות מתוך פרצוף שדומה היה כאילו הוטבל בחבית של קמח ואחרי כן רצעו בו פסים של פיה, שכן פלגי זיעה שחורה ירדו בקוים מקבילים על פניהם מכוסי האבק."⁹ לפי פטרסון, "איש מאנשי הצבא הבריטי לא הוטל עליו לסבול את נוראות מלחה אפילו שבוע אחד; אך את הגדוד היהודי החזיקו שם יותר משבועה שבועות בתקופת השנה האכזרית ביותר."¹⁰ כשנשאל מדוע מצא לנכון מייגור-גנרל צ'ייטור לערוך מסקר לחיילי הגדוד העברי בקטע קשה זה של מסעם הרגלי בשרב הכבד, השיב: "דווקא משום כך אני נמצא כאן. אני רוצה לראות איך הם מחזיקים מעמד בתנאים הקשים ביותר שבגדר האפשר, ואני רוצה לברך אותך על התנהגותם החיילית."¹¹ כאן, במקום עוצר נשימה ומפעים זה מול הוד קדומים ותנאי טבע אכזריים, נערכו חיילי הגדוד ה-38 למנוחה ולהתרענות לצורך המשך הלחימה.

5 שם, עמ' 124

6 שם, עמ' 117

7 זאב ז'בוטינסקי, מגילת הגדוד, הוצאת משרד הביטחון, עמ' 121

8 אלדרשוט - עיירה בדרום מערב אנגליה המוכרת בזכות מחנה האימונים "אלדרשוט", שהוא מבסיסי האימונים החשובים ביותר בצבא הבריטי - "הבית של הצבא הבריטי".

9 ג'ון הנרי פטרסון, עם הגדודים העבריים בארץ ישראל, מאנגלית: ת. ולי, מבוא: זאב ז'בוטינסקי, הוצאת ספרים "מצפה" - ירושלים, תל אביב תרפ"ט, עמ' פה-פז

10 שם, עמ' צג

11 שם, עמ' פז

1 זאב ז'בוטינסקי, מגילת הגדוד - סיפור הגדודים העבריים במלחמת העולם

הראשונה, משרד הביטחון - הוצאה לאור, תל אביב תשנ"א, 1991, עמ' 124

2 שמואל כץ, ד"ב - ביוגרפיה של זאב ז'בוטינסקי, כרך ראשון, הוצאת דביר, תל-אביב תשנ"ג / 1993, עמ' 253

3 זאב ז'בוטינסקי, מגילת הגדוד, הוצאת משרד הביטחון, עמ' 126

4 שם, עמ' 127

מנוחת הלוחמים בחנייה בקרבת ירושלים, בדרך לבקעת הירדן.
באדיבות: ארכיון מכון דבובינסקי

משאיות תחמושת בדרכן מירושלים ליריחו, מתוך הספר "הגדודים העבריים
במלחמת העולם הראשונה", מאת יגאל עילם, בהוצאת משרד הביטחון.

בפרק הזמן של היערכות הכוחות צעדו, בכל ערב, מצפוננו של השקע לדרומו שורות ארוכות של גמלים. שיירה של עשרה עד עשרים גמלים. **"הילוכם של הגמלים היה רך וגאה; כל אחד מהם נדנד שני ערסולים משני הצדדים: כך הובילו אל תחנת-המרפאה את חברינו שחלו בקדחת."**¹² לויטננט ז'בוטינסקי מוסיף בתיאוריו הנוף הנפלאים שלו את פגעי הקדחת, אותה "קורונה" שהפילה למשכב רבים מאוד מחיילי הגדוד שלו. הוא אף מסכם את פגעייה: **"הבאטליון [הגדוד] שלנו בא למלחה בהרכב של 800 איש, בשעת התחלת ההתקפה [על מעברת אום שורט ב-22 בספטמבר 1918] נשארו כ-500, ואולם אחר הניצחון חזרו לנופש רק מאה וחמישים, ומשלושים קצינים - כמחצית: היו מעט הרוגים ופצועים (בכלל, הניצחון האחרון בחזית זו עלה בקורבנות-אדם מועטים) - קצרה בהם רק הקדחת."**¹³

על הקרב עצמו לכיבוש מעברת אום שורט לא היה הרבה מה לספר. ב-17 בספטמבר 1918 יוצא ז'בוטינסקי במשאית צבאית (car-box) אל מקום היערכות לפקד על חייליו. בשלושת ימי המערכה היה האויב העיקרי הקדחת ולא הטורקים. אבל המערכה לא הייתה דבר של מה בכך. היחידה הראשונה שנשלחה ספגה אבדות. קפטן ג'וליאן, אירי במוצאו וידידו של פטרסון, נפצע וחייליו חילצו אותו בקושי רב מתוך האש. לויטננט קרוס, קצין ממוצא יהודי, נפצע ונשבה וטוראי אחד (ללא ציון שמו) נהרג. בהמשך הוטלה לקרב היחידה השנייה. במקרה הייתה זו שבפיקודו של לויטננט ז'בוטינסקי. הוא אמר, כמצטנע, כי שום מעשי גבורה לא נדרשו. **"יצאנו בחצי הלילה והפעולה נמשכה כשלוש או ארבע שעות. זכורני כי בנקודה אחת של המורד נתתי אות לקצין-הפלוגה בארנס, אשר הסתתר בצוקי-הסלעים, שיפתח אש על שדה קוצים אשר היה חשוד בעיני, ואפילו איני בטוח שהיה בזה צורך. מכונת-ירייה אחת הייתה עמנו, וכשעלה השחר הצבנו אותה על שפת-הירדן - והמעברה נלכדה."**¹⁴ ואכן זכה גדוד קלעי המלך ה-38 שפעולה זו תירשם בקורות הגדודים העבריים במלחמת העולם הראשונה. ברישומיו של פילדמרשל אדמונד הנרי היימן אלנבי (Edmund Henry Hynman Allenby), מפקד חיל המשלוח המצרי, נכתב: **"ב-22 בספטמבר לכד באטליון ל"ח לקלעי המלך את מעברת אום אש-שרט."**¹⁵ במכתב אל ידידיו חיים וייצמן בלונדון, שנשלח ב-7 באוקטובר 1918 שבועיים לאחר כיבוש מעברת אום שורט, כתב: **"השתתפתי עם הגדוד בכל המתקפה. הגדוד התנהג יפה מאוד. יש לנו כ-20 הרוגים ופצועים ו-500 חולי מלריה השוכבים בבית חולים צבאי. פטרסון בריא, אם כי רזה והתעייף, וכך גם אני."**¹⁶ כך זכו חיילי גדוד קלעי המלך ה-38 להגשים חלום דורות של יהודים, להילחם על שחרורה של ארץ ישראל ועל אדמת המולדת.

12 דבובינסקי, מגילת הגדוד, עמ' 124

13 שם, עמ' 125-124

14 שם, עמ' 128

15 דבובינסקי, מגילת הגדוד, עמ' 128

16 זאב ז'בוטינסקי, איגרות, כרך שני, ספטמבר 1914-נובמבר 1918, (העורך: דניאל קארפי, עורך משנה: משה הלוי), מכון ז'בוטינסקי בישראל / הספרייה הציונית על יד ההסתדרות הציונית העולמית, ירושלים תשנ"ה-1995, איגרת מס' 231, מכתב (ברוסית) מתל אביב, אל חיים וייצמן, לונדון, 7 באוקטובר 1918, עמ' 233-234

מוזיאון האצ"ל בתש"ח

ע"ש עמיחי פאגלין (גידי')

ידיים של זהב, לב של אריה

וגם להכין חנוכייה כפי שהתחייב. לאחר שבוע של עבודה מאומצת, בערב נר ראשון של חנוכה, הועמדה על כן הבטון חנוכייה מקורית ויפה מאין כמוה. מחנה האסירים כולו לא פסק מלהלל ולשבח את מלאכת המחשבת. גם הקצינים הבריטים שבאו לחזור ב"מנורה" היפה, התפעלו ממעשה ידיו של אוריאל. הם רק לא ידעו כי בזמן זה המשיך "הגאון היהודי" בעבודה להכנת מכסה פתח המנהרה. כדי להסתיר מהשומרים הבריטים את הפעילות ואת הרעש הרב, ביקשו האסירים וקיבלו מקלט רדיו שהופעל בקולי קולות בכל הזמן שנמשכה העבודה.

מערכות העפר שנוצרו כתוצאה מהחפירה התקינה, לשמחת מפקד המחנה, גינת נוי ומגרש טניס. מועד הבריחה נקבע לשעה שבה יצא מדי יום אוטובוס משערי המחנה. האסירים השתלטו על הנהג בעזרת אקדח, שלא נוסה מעולם, ושאותו יצר אוריאל חפץ מצינור מתכת. למרות כל ההכנות נכשל ניסיון הבריחה. פגיעה במכל השמן של האוטובוס אילצה את הקבוצה לברוח רגלית ליערות הסמוכים, שם נתפסו בידי הילידים והוחזרו למחנה. כישלון הבריחה לא ריפה את ידיהם של העצורים ובעקבותיו נעשו ניסיונות נוספים, כולם פרי רעיונותיו של אוריאל חפץ, אך גם הם לא עלו יפה. רק ביולי 1948, אחרי הקמת המדינה, שוחרר אוריאל עם אחרוני הגולים, חזר לעירו ירושלים שהייתה נצורה, והוצב לשרת בגדוד האצ"ל שפעל בגזרת הר ציון.

הרֶכָּבֵל לַהֵר צִיּוֹן

במהלך מלחמת העצמאות מונה אוריאל חפץ לקצין ההנדסה של חטיבת "עציוני" בצה"ל. בתקופה זו היה הר ציון מובלעת יהודית בשטח הירדני, ולכן עלה צורך באספקת מזון וציוד רפואי לנצורים ובפינוי פצועים לטיפול רפואי. כדי להתגבר על בעיית המצור של הלגיון הערבי על הר ציון, הגה אוריאל פתרון יצירתי בעת שישב בבית קפה. בדצמבר 1948 נמתח כבל פלדה עבה באורך 200 מטר בגובה רב מעל גיא בן הינום ואליו חובר רֶכָּבֵל, שחיבר בין הכוחות היהודיים בשכונת ימין משה ובית החולים סנט ג'ון בירושלים המערבית, לחר ציון ולעיר העתיקה.

הרֶכָּבֵל היה עשוי רכיבים פשוטים, הוא הורכב בקלות והקרונית יכלה לשאת משקל מרבי של כרבע טון. מדי לילה היו מותחים את הכבל ומרימים אותו לאוויר לגובה מרבי של כ-50 מטר מעל הוואדי, ואילו בשעות היום הונמך והוסווה הרכבל כדי לא לעורר את חשדם של חיילי הלגיון הערבי שעל חומות העיר העתיקה. באחד מחדרי האגף הצפוני של בניין בית החולים הוצב מנוף, כאשר שלושה חיילים בכל צד היו אחראים על ההפעלה הידנית של הרכבל. הנסיעה נמשכה כשתי דקות לכל כיוון.

"זה ממש כמו באלפים", אמרו פקודיו של אוריאל כשהחלה הקרונית לפעול. הייתה זו פעולתו המבצעית הראשונה של אוריאל בצה"ל, והיא הקנתה לו הכרה מקצועית ארוכת שנים. הרֶכָּבֵל שימש להעברת חומרי ביצורים, ציוד רפואי, מזון ותחמושת עד להסכמי שביתת הנשק באפריל 1949. אחריהם הוא נשמר לשימוש בכל עת, עד שבעקבות מלחמת ששת הימים נהיה מיותר. שנים רבות נשמר הרכבל כסוד צבאי ונחשף לציבור רק בשנת 1972.

אוריאל חפץ. מתוך אתר יזכור.

כשתגיעו למוזיאון האצ"ל בתש"ח ותעלו לקומה השנייה, לתצוגת "הצטיידות, חימוש ואימונים", ישאל אתכם המדריך את השאלה הבאה: "מה הקשר בין סיכה משרדית לתיוק מסמכים לבין המוזיאונע' (אוטובוס משוריין שנסע למובלעת הר הצופים ממלחמת העצמאות ועד מלחמת ששת הימים [יוני 1967] וכיום הוסב למוזיאון על גלגלים בחסות יחידת המורשת והמוזיאונים במשרד הביטחון)? ומה הקשר בין מחתרת האצ"ל לבין אסון מעלות?" התשובה חבויה בתוך

סיפור חייו המופלא והמרתק של איש אחד, אוריאל חפץ שמו, בעל עיטור המופת, צ"ש הרמטכ"ל וחתן פרס ביטחון ישראל לשנת 1973.

אוריאל (אורי) חפץ נולד ב-29 באפריל 1922. את תכונות הדיוק, ההקפדה והיסודיות ינק במורשת עיר הולדתו - וינה. בגיל שנתיים עלה עם משפחתו לארץ ישראל. הוא גדל בשכונת רחביה בירושלים, למד בתיכון "הגימנסיה העברית" והיה חבר בתנועת הנוער בית"ר. מגיל צעיר מאוד התבלט אורי הקטן כממציאן מחונן, "פותר בעיות" בכל רמ"ח איבריו. עם התגברות המאבק בשלטון הבריטי החליט אוריאל להצטרף לפעילות מבצעית בשורות האצ"ל בירושלים. עד מהרה גילו באצ"ל את כישוריו הטכניים והטילו עליו להמציא ולבנות סליקים להסתרת נשק במקומות בלתי צפויים. מוחו היצירתי שפע תחבולות ורעיונות מכניים מתוחכמים לטובת המחתרת שיישומם חסך כסף וזמן יקר ואף הציל לא פעם חיי אדם. בתחילת שנת 1944 השתתף במתקפת האצ"ל על המטה הארצי של הבולשת הבריטית במגרש הרוסים בירושלים. לאחר הפעולה נתפס והועבר למחנה המעצר בלטרון ולאחר מכן לכלא עכו, משם הוגלה עם חברי מחתרת אחרים הרחק מביתו למחנה המעצר באריתריאה שבאפריקה.

סיפורה של חנוכיית אריתריאה

מיד עם בואם של העצורים למחנה עלה במוחם רעיון הבריחה אל החופש באמצעות מנהרה. החפירה החלה בצריף האסירים, צריף מספר 2. נדבך הבטון של הרצפה הוסט ממקומו ואחד האסירים החל לצקת במקומו לוח בטון חדש. תוך כדי היציקה תפס אותם מפקד המחנה "על חם". אוריאל חפץ מיהר לתרץ את פשר העבודה בכך שלכבוד חג החנוכה הקרב ובא החליטו כל העצירים היהודים לבנות חנוכייה מיוחדת, שתוצב על כן מסיבי מבטון יצוק כדי למנוע את התהפכותה שעלולה לגרום לשרפה במבנה. הקצין הבריטי "בלע את הפיתיון" ואף הורה להוסיף כמויות מלט וחומרי בניין. כיוון שהושג היתר לעבודה, הוטל על אוריאל לנצל את ההזדמנות ולהתקין דלת למנהרה שהלכה ונחפרה

קרונית הרכבל המקורית מוצגת כיום במוזיאון הרכבל, מלון הר ציון בירושלים. באדיבות החברה לפיתוח מזרח ירושלים. צילום: דניאל כהן.

אסון מעלות

בליל ה-15 במאי 1974, בעת ששהה בירושלים, שמע ברדיו שמחבלים הסתגנו ליישוב מעלות, השתלטו על בית ספר והם מחזיקים בעשרות ילדים כבני ערובה. אף שלא היה בכל תפקיד צבאי או משטרה הוא נסע מיד צפונה עם ציוד פריצה, וכשהגיע לחדר הפיקוד הציע תוכנית פעולה. כשהחל החילוץ בידי כוחות הביטחון, ראה ילדים בחלון הקומה השנייה מנסים להימלט מהמחבלים. אוריאל קרא להם לקפוץ אליו, תפס אותם בזרועותיו והבריח אותם למקום מבטחים. בכך סייע בהצלתם של שבעה-עשר ילדים. אחד המחבלים הבחין בו וזרק לעברו רימון, שרסיסיו פגעו בגבו וריסקו את ירכו הימנית. אוריאל נפצע קשה ונותר משותק בפלג גופו התחתון. על מעשיו בפיגוע במעלות הוענק לו צל"ש הרמטכ"ל "על גילוי רוח התנדבות, אומץ לב ותושייה רבה". על אף הפציעה האנושה הסתגל למצבו החדש במהירות מדהימה ואף נהג להתבדח, "קודם לא הייתי רקדן וגם עתה אינני רוקד". ארבע שנים וחצי נאבק אוריאל בתוצאות הפציעה, שבסופן קרסו מערכות גופו. הוא נפטר ביום י"ח בכסלו תשל"ט (18 בדצמבר 1978) והוא בן 56 בלבד. לאחר מותו הוכר אוריאל כחלל צה"ל והובא למנוחות בבית העלמין הצבאי הר הצל בירושלים.

אוריאל מונצח בכמה אופנים: מעשי הגבורה שלו במלחמת יום הכיפורים מתוארים בספר "תיאום כוונות" מאת חיים סבתו. סיפור בניית הרכבל בסוסיתא מונצח באנדרטה בכניסה לקיבוץ עין גב, וסיפור בניית הרכבל בהר ציון מונצח ב"מוזיאון הרכבל" שבמלון "הר ציון" בירושלים. כמו כן הסמטה במרכז ירושלים הסמוכה לבית הקפה שבו הגה את התוכנית נקראת "נתיב הרכבל", ועל שלט הרחוב נכתב: "יד לאוריאל חפץ, בונה הרכבל החשאי להר ציון במלחמת העצמאות".

מקורות:

1. **בצלאל עמיקם, "מאיריאה למעלות"**, בתוך: גבורה בחקי: ארבעה סיפורים, משרד הביטחון - ההוצאה לאור.
2. **גולי קניה: סיפורם של לוחמי המחתרנות בגלות אריתריאה**, סודן וקניה, שלמה אוקון (עורך), הוצאת עמותת גולי קניה, 1995.
3. **אתר יזכור**, היחידה להנצחת החייל, משרד הביטחון.

לאחר מלחמת העצמאות הוטל על אוריאל לתכנן אמצעים לגידור הר הצופים, שנתר מובלעת ישראלית בשטח ירדן והיה חשוף להתקפות הלגיון הערבי. לשם כך הוא תכנן מפעל מאולתר לייצור גדרות תיל וקונקרטינות, שכמוהו לא היה אז בארץ. את המכונות הרכיב מחלקים קטנים שהוברחו בדפנות כפולות של האוטובוס שהורשה לעלות אל ההר אחת לשבועיים. בסיום מלאכה זו שארכה כארבע שנים, הוקף מתחם הר הצופים בתיל דוקרני ודמה ליעד מבוצר.

אוריאל נשא את בחירת ליבו עדנה לאישה ונולדו להם חמישה ילדים: שרית, ענת, אלחנן, אדר והלל. הוא המשיך לשרת כקצין הנדסה בצה"ל. במהלך שנות ה-50 תכנן ובנה רכבל מוסווה בצידו המערבי של הר סוסיתא שעל מורדות רמת הגולן, וכן פיתח שיטה שאומצה בידי הצבא להצנחת כלי רכב. במלחמת סיני שירת במפקדת חיל ההנדסה הקרבית וסייע בפריצת שדות המוקשים ברצועת עזה. לאחר המלחמה פיקד על מבצע הנחת מסילת רכבת בין עזה לאשקלון.

במאי 1972, בעקבות חטיפת מטוס חברת "סבנה", היה אוריאל ממתכנני הפריצה למטוס. על 12 מהמצאותיו במהלך שירותו הצבאי זכה בפרס "ביטחון ישראל" על מפעל חיים לשנת 1973. בתעודה נכתב: "בעבור שנים רבות של מסירות והתנדבות לפתרון בעיות טכניות מבצעיות".

באותה השנה, עם פרוץ קרבות מלחמת יום הכיפורים, הצטרף ליחידתו בפיקוד המרכז והוביל שיירות תחמושת ודלק לחזית הלחימה ברמת הגולן. ביוזמתו נסע ברכבו הפרטי לקווים הקדמיים, ולמרות הסכנה פינה חיילים פצועים משדה הקרב, לעיתים תחת מטחי אש כבדים. על מעשיו אלה העניק הרמטכ"ל, רב-אלוף מרדכי (מוטה) גור לשרן אוריאל חפץ את "עיטור המופת", שבו נכתב בין היתר: "גילה אומץ לב הראוי לשמש מופת".

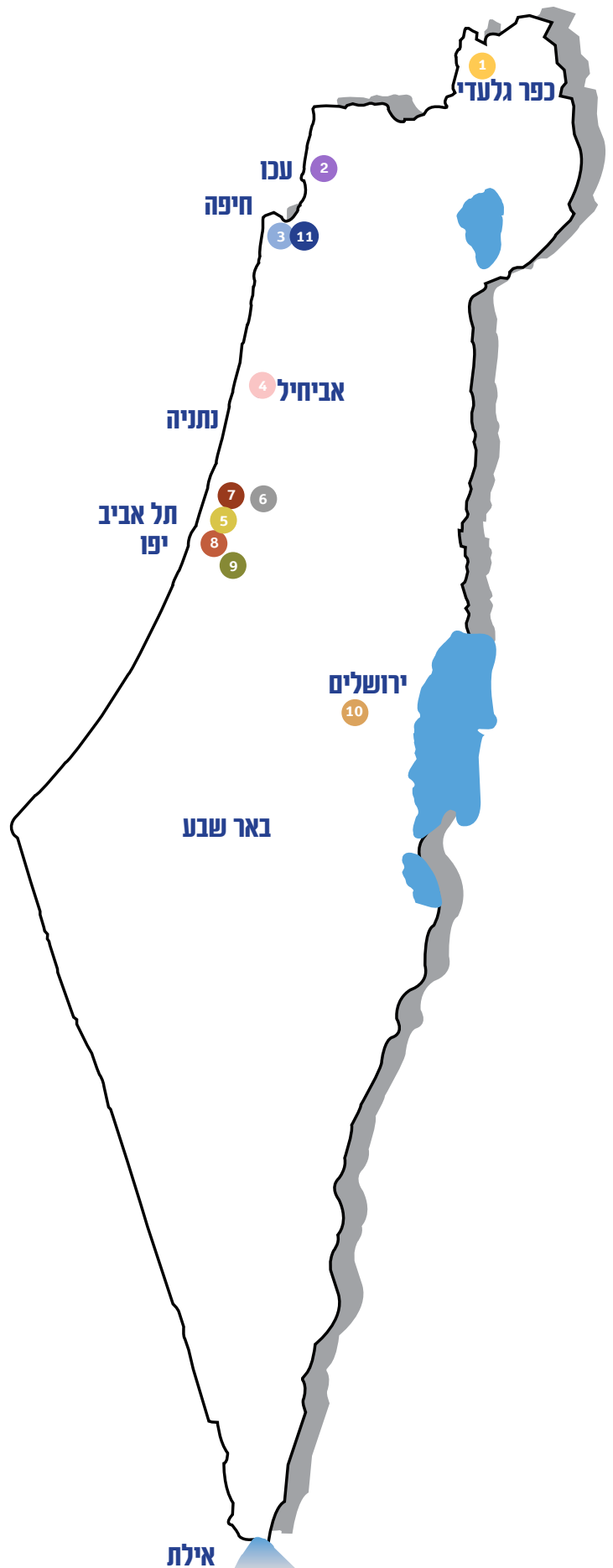
אוריאל השתחרר מצה"ל בדרגת רב סרן. גם בעסק המשפחתי - מפעל לציוד משרדי- הפעיל את כישוריו והמציא פטנטים לתיוק מסמכים, אשר משמשים אותנו עד היום.

מערכת התפעול הידנית, מוצגת כיום במוזיאון הרכבל, מלון הר ציון בירושלים. באדיבות החברה לפיתוח מזרח ירושלים. צילום: דניאל כהן.

מפת המוזיאונים

- 1 מוזיאון בית "השומר"
- 2 מוזיאון אסירי המחתרות עכו
- 3 מוזיאון ההעפלה וחיל הים ע"ש דוד הכהן
- 4 מוזיאון בית הגדודים
- 5 מוזיאון ה"הגנה" ע"ש אליהו גולומב
- 6 מוזיאון הפלמ"ח
- 7 מוזיאון האצ"ל
- 8 מוזיאון האצ"ל בתש"ח ע"ש עמיחי פאגלין (גידי')
- 9 מוזיאון לח"י ע"ש אברהם שטרן (יאיר')
- 10 מוזיאון אסירי המחתרות ירושלים
- 11 מוזיאונע

פרטי קשר מוזיאונים

בימי משבר הקורונה פעילות המוזיאונים בהתאם להנחיות ה"תו הסגול".
אנו מזמינים אתכם לבקר ולהתעדכן באתר האינטרנט שלנו: museums.mod.gov.il

מוזיאון הפלמ"ח

- כתובת: חיים לבנון 10, רמת אביב, ת"א.
- טלפון מחלקת הזמנות: 03-5459800
- Waze: בית הפלמח, חיים לבנון 10, תל - אביב - יפו.
- דוא"ל מחלקת הזמנות: palmach_reservation@mod.gov.il
- פתוח ראשון - שישי. שבת: סגור.
- **הביקור במוזיאון בתיאום בלבד.**

מוזיאון האצ"ל

- כתובת: המלך גורג' 38, תל - אביב.
- טלפון: 03-5284001 / 03-5253307
- Waze: מוזיאון האצ"ל, המלך גורג' 38, תל אביב - יפו
- דוא"ל: Etzel_Museum@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון-חמישי: 8:00 - 16:00. שישי-שבת: סגור.

מוזיאון האצ"ל בתש"ח ע"ש עמיחי פאגלין (גידי)

- כתובת: נחום גולדמן 2, גן צ'ארלס קלור, טיילת תל אביב - יפו.
- טלפון: 03-5172044 / 03-5177180
- Waze: חניון בית האצ"ל
- דוא"ל: etzel48_museum@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:00 - 16:30. שישי - שבת: סגור.

מוזיאון לח"י ע"ש אברהם שטרן (יאיר)

- כתובת: אברהם שטרן 8, שכונת פלורנטין, תל - אביב.
- טלפון: 03-6820288 / 03-6837582
- Waze: מוזיאון בית יאיר אברהם שטרן, אברהם שטרן 8, תל אביב - יפו
- דוא"ל: Lehi_Museum@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:00 - 16:00, שעות ערב ימי 1 בתיאום מראש לקבוצות מעל 25 איש. שבת: סגור.

מוזיאון אסירי המחתרות - ירושלים

- כתובת: משעול הגבורה 1, מגרש הרוסים, ירושלים.
- טלפון: 02-6233166 / 02-6233167
- מספר הפקס 02-6250651
- Waze: עיריית ירושלים, חניון ספרא (חניון בתשלום)
- דוא"ל: Hamachtarot_Jerusalem@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 9:00 - 17:00, שעות ערב ימי 1 בתיאום מראש לקבוצות מעל 25 איש. שבת: סגור.

מוזיאון בית "השומר"

- כתובת: קיבוץ כפר- גלעדי. טלפון: 04-6941565.
- Waze: מוזיאון בית השומר, כפר גלעדי.
- דוא"ל: hashomer_museum@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:00 - 16:00. שישי: בתיאום מראש לקבוצות מעל 50 איש. שבת: סגור.

מוזיאון אסירי המחתרות - עכו

- כתובת: רחוב ההגנה 10, עכו העתיקה.
- טלפון: 04-9911375
- Waze: מוזיאון אסירי המחתרות, עכו
- דוא"ל: Hdakko_Museum@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:00 - 16:30. שישי: בתיאום מראש לקבוצות מעל 30 איש. שבת: סגור.

מוזיאון ההעפלה וחיל הים ע"ש דוד הכהן

- כתובת: רחוב אלנבי 204, חיפה.
- טלפון: 072-2798030
- Waze: ההגנה 65, חיפה.
- דוא"ל: haapala.mus@gmail.com
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 10:00 - 16:00. שישי: בתיאום מראש לקבוצות מעל 30 איש. שבת: סגור.

מוזיאון בית הגדודים

- כתובת: רחוב בן גוריון, מושב אביחיל.
- טלפון: 09-8822212, 09-8629240
- Waze: בית הגדודים, מושב אביחיל
- דוא"ל: Hagdudim_Museum@mod.gov.il
hagdudim.museum@gmail.com
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:30 - 16:00. שישי: בתיאום מראש לקבוצות מעל 30 איש. שבת: סגור.

מוזיאון ה"הגנה" ע"ש אליהו גולומב

- כתובת: שדרות רוטשילד 23, תל - אביב.
- טלפון: 03-5608624 / 03-5600809
- דוא"ל: Hagana_Museum@mod.gov.il
- Waze: רוטשילד 23 תל - אביב
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:00 - 16:00. שישי- שבת: סגור.

משרד הביטחון - אגף משפחות, הנצחה ומורשת
יחידת המורשת והמוזיאונים